

наскрізь «музичного будинку», чи формально-композиційна єдність, яка досягала підпорядкування всіх ланок одній ідеї. Баланс естетичного та практичного в межах стилю був характерним для архітектурного мистецтва того часу – від задуму до реалізації.

Тема музичної іконографії в металопластиці архітектурних споруд у Львові на зламі XIX–XX ст. є, хоч і складною для дослідження, проте важливою і цікавою в контексті вивчення культури міста. Реалізація наукових пошуків у цьому руслі допоможе зберегти культурну пам'ять міста, а також розкрити невідомі досі факти, які розширять розуміння мистецької атмосфери Львова межі XIX–XX ст.

1. Левинський І. *Імпульс / Іван Левинський ; упоряд. Н. Матлашенко.* – К. : Вид-во «Артбук», 2019. – 174 с.
2. Шмагало Р. *Енциклопедія художнього металу / Р. Шмагало.* URL: <http://artmetal.org.ua/>
3. *Вулиці Львова.* URL: <https://streets.lvivcenter.org/uk/>
4. Бірюльов Ю. *Мистецтво львівської сецесії / Ю. Бірюльов.* – 2-е вид, доп. – Л. : Центр Європи, 2016. – 184 с.

Вікторія Ганімар

УМАНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ: ОСНОВНІ ВІХИ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми статті полягає в тому, що Уманщина займає досить вагомe місце в історії України та довгий час була об'єктом геополітичних зазіхань різних держав, зокрема Речі Посполитої, Російської та Османської імперій. Умань стала одним із центрів визвольного руху XVIII ст. Гайдамаччини. Цей край відрізняється від інших земель України насамперед географічним розташуванням на межі кочового степу та прадавньої осілости, що значною мірою визначало напрям політичного й соціокультурного розвитку, який яскраво відображається в XVIII–XIX ст.

Упродовж історичного існування Уманщини відбулося чимало змін адміністративно-територіального устрою. Спочатку край був власністю В. Калиновського, згодом перейшов до власності родини Потоцьких, став сотенним містечком, центром військових поселень Київської та Подільської губерній. У XX ст. Уманщина входила до Київської області, а з утворенням Черкаської області у 1954 р. Умань стала центром одного-їменного району, який існує по сьогодні, і в якому завершується процес децентралізації.

Метою розвідки є дослідження історії Уманщини XVIII–XIX ст. за архівними документами для визначення місця історії Уманщини цього періоду в історії України та охарактеризувати основні особливості економічного, соціального, політичного та культурного життя Уманщини XVIII–

XIX ст. Об'єктом дослідження є Уманщина XVIII–XIX ст., предметом дослідження – архівні матеріали Уманського краєзнавчого музею.

Ідея заснування історичного музею в Умані зародилася у 1906–1908 рр. Джерела музейництва в місті пов'язуються з іменем викладача історії та географії Уманської чоловічої гімназії Д. Щербаківського. З його ініціативи серед учнів було організовано гурток любителів старовини та етнографії. Учні збирали старовинні речі, записували фольклор, замальовували орнаменти, побутові речі тощо. Їхня колекція швидко «поповнювалася цінними для історичної науки матеріалами» та мала стати основою історичного музею в Умані [2, 22].

З 1906 по 1910 рр. Д. Щербаківський працював викладачем історії та географії в чоловічій і жіночій гімназіях Умані. Він займався науково-дослідною роботою в галузях археології, етнографії та мистецтва, йому вдалося зібрати до 30 тис. предметів художнього скла, срібла, старовинного живопису. На жаль, через утиски місцевої влади «гурток припинив свою діяльність, а його засновник переїхав до Києва» [9, 4].

У 1919 р. було складено й видано 50 примірників «Покажчика Історичного музею Уманщини в році 1918-му». Першим директором музею став П. Курінний. У 1923 р. (за іншими даними 1924 р.) музей отримав статус державного і нову назву – Окружний соціально-історичний музей Уманщини. Згодом його розмістили в новому просторовому приміщенні, яке він займає і сьогодні. У 14 кімнатах будинку музею були розташовані такі відділи: археологічний, соціально-історичний, відділ Старої Умані, Картинна галерея, Відділ культової старовини, кабінет стародруків, бібліотека. За кількістю експонатів найбільшим був археологічний відділ, у якому знаходилися пам'ятки трипільської, кіммерійської, готської, скіфської культур і князівських часів [6, 352].

Найважчим періодом у діяльності краєзнавчого музею був період посилення тоталітаризму, впровадження в усі сфери життя вульгарного соціалізму, що заважало природній розбудові музейництва загалом в Україні. Кінець 20–30-х рр. XX ст. в історії СРСР вважається періодом «великого перелому», що охопив усі сфери соціального, економічного, політичного, духовного життя суспільства. Процеси тоталітаризації держави, формування командно-бюрократичної системи вели до утвердження стандартизації не тільки політичного, а й наукового мислення [1, 274].

Другим директором історичного музею в Умані став Б. Безвенгліньський. За його сприянням було створено краєзнавчий гурток, який мав у своєму складі досвідчених дослідників. Музей розгорнув широку політосвітню роботу, культурне обслуговування місцевого населення, яке супроводжувалося щорічними звітними виставками місцевих художників. До кожної такої виставки видавався каталог, у якому був короткий опис картин, що були представлені. Наприклад, у квітні – травні 1928 р. в Умані проходила третя художня виставка, на якій демонстрували 96 картин [8].

Упродовж 1931–1936 рр. Уманський музей продовжував свою діяльність у статусі районного краєзнавчого музею. У 1935 р. при Умансь-

кому краєзнавчому музеї створили «Зоовідділ». У музеї функціонували такі відділи: Вступний, Соціалістична промисловість, Нацленкультбудівництво, Історія краю. Були відкриті нові – Сільськогосподарський, Продукційних сил, Народної творчості та виставки радянського мистецтва. «Старі художні й історичні відділи були змінені й доповнені матеріалами», яких вимагала на той час тоталітарна система [7].

На початку 1940-х рр. експозицію Уманського краєзнавчого музею не встигли евакуювати. Тому, під час гітлерівської окупації музейна колекція дуже постраждала. У 1950-х рр. науково-дослідна робота музею переважно була загальнодержавного характеру: постанови пленумів ЦК КПРС, програми подальшого розвитку соціалістичного господарства, матеріали, що відображали дружбу народів. Відповідно в експозиціях музею всеукраїнська тематика переважала над краєзнавчою.

У 1956–1958 рр. директором Уманського краєзнавчого музею був видатний краєзнавець Г. Храбан. Він займався дослідженням Уманщини, брав участь в археологічних розвідках, вивчав архівні документи, видавав наукові та науково-популярні статті [3, 396].

Важливе значення для розвитку музейництва мала робота «Історії міст і сіл УРСР. Черкаська область», яка велася в 1952–1972 рр. на громадських засадах, сприяючи збагаченню фондів і діючих експозицій. На початку 1957 р., з ініціативи Уманського краєзнавчого музею, у 13 районах Черкаської області організовано складання історії міст і сіл. Музей розробив і надрукував «Вказівки по збиранню музейних матеріалів і складанню історії свого села», які були розіслані по школах [1, 282].

У 1966 р. колективом музею був написаний і зданий до друку путівник під редакцією О. Діденко, П. Заграничного, В. Рідневої. У квітні 1967 р. вийшли друком 10 тис. примірників путівника з ілюстраціями музейних експозицій [4].

За роки незалежності в музеї відбулися такі виставки: «Умань дворянсько-купецька», «Софіївці 200 років», «Грошовий обіг в Україні XVIII–XX ст.», виставка стародруків із фондів Уманського музею, виставка індійського срібла та ін. У картинній галереї постійно розміщено експозицію українських, зокрема й місцевих художників.

До 101-ї річниці з дня народження громадської діячки часів Центральної Ради Н. Суровцової був відкритий музей-квартира. У двох великих кімнатах, де вона проживала, розміщені експонати, які описують життя та діяльність Суровцової [5, 147].

Сьогодні Уманський краєзнавчий музей є науково-освітньою установою. Основні напрямки його діяльності полягають у збиранні, науковому вивченні й усебічному освітньо-науковому використанні музейних предметів. Один із найстаріших музеїв України, Уманський краєзнавчий музей продовжує розбудову українського музейництва.

1. Барвінок О. В. Уманський краєзнавчий музей у контексті змін ідеологічних концепцій українського музейництва (1930–1950 рр.) // *Архитектурна*

- та культурна спадщина історичних міст країн Центрально-Східної Європи : кол. моногр. / О. В. Барвінок ; за ред. Р. Димчика та ін. – Умань ; Познань ; Ченстохова : ФОП Жовтий О. О., 2016. – С. 273–284.
2. Борці М. І. З вершин славетних черкащан. Краєзнавчі нариси, вірші, поеми / М. І. Борці. – Черкаси : «Вертикаль», вид. ПП Кандич С. Г., 2013. – 336 с.
 3. Данилейченко В. Реабілітовані історією / В. Данилейченко, С. Кривенко. // Сміла. – 2004. – № 4. – С. 394–398.
 4. Книга протоколів наукової ради музею за 1966–1975 рр. // Неанотовані матеріали у фондах Уманського краєзнавчого музею.
 5. Кривошея І. І. Уманський дендропарк «Софіївка» в етнографічно-краєзнавчих і художньо-документальних розвідках Надії Суровцової / І. І. Кривошея, Л. М. Якименко // Автохтонні та інтродуковані рослини : зб. наук. пр. – Умань, 2016. – С. 145–153.
 6. Нагорна Н. В. До історії формування фондového зібрання Уманського краєзнавчого музею / Н. В. Нагорна // Черкащина в контексті історії України (матеріали першої наукової конференції Черкащини). – Черкаси : Ваш Дім. – 2004. – Ч. 1. – С. 351–360.
 7. УКМ – НДФ 65–70, 71, 88, 104. Комарницький М. Ф. Листування.
 8. УКМ – 643, арк. 8. Копія річного звіту роботи музею з 1.10.1927 р. по 1.10.1928 р.
 9. УКМ – 643.3. Курінний П. Показчик Історичного музею Уманщини в році 1918-му – Умань : Електронний друк А. Галкіна, 1919. – 16 с.

Наталія Заїка

РУШНИКИ ЧЕРКАЩИНИ З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Висвітлення цього питання актуальне не лише з погляду вивчення традиційних аспектів матеріальної та духовної культури населення Черкащини, а має загальнонаціональне, культурне значення. На сьогодні матеріали колекції не повністю введені до наукового обігу.

Незначна інформація про дослідження рушників із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі у тексті НІЕЗ «Переяслав»), що належать до інших територій, з'являлася в газетних статтях та мала популярний характер. Окремо можна відзначити публікацію Н. Заїки про рушники затоплених сіл Переяславщини. Для свого дослідження ми використали фондові колекції НІЕЗ «Переяслав» та польові матеріали етнографічної експедиції на Черкащину в 1999 р. та 2004–2005 рр. Його методологічну основу становлять загальнонаукові принципи та методи дослідження. Серед них – пошуку, аналізу та синтезу, узагальнення, які дозволили дослідити це питання та належно його презентувати.

Мета дослідження полягає у висвітленні частини фондової колекції НІЕЗ «Переяслав», зокрема рушників із сіл Черкащини, що становлять особливий пласт автохтонної культури та введення до наукового обігу виробів, що зберігаються у зібранні Заповідника.